

OSTATNÍ PŘÍSPĚVKY MIMO KONFERENCI

PUŠTÍK OBECNÝ (*STRIX ALUCO*) A NÁSTRAHY ARCHITEKTURY

Tawny owl (*Strix aluco*) and pitfalls of architecture

Tomáš DIVIŠ

Naše nejrozšířenější a nejhojnější sova - puštík obecný - je charakteristickým zástupcem řádu v lesích různých typů od nížin až po pásmo horských lesů. Hnízdí také i v zahradách a parcích a nevyhýbá se ani rušnějším místům s dostatkem starých stromů v intravilánu obcí a měst.

Převážná část populace hnízdí ve stromových dutinách, puštík však - lépe než větší na ostatních dutinových druzů sov - přijímá uměle vytvořená hnízdiště, tedy dostatečně prostorné budky různé konstrukce, upravené plastické soudky nevyjímaje. Dokladem o značné adaptabilitě druhu jsou nejen případy hnízdění ve starých hnízdech dravců, na skalách nebo i na zemi, ale také ve stavbách různého typu, např. v jednoduchých konstrukcích loveckých posedů a holubníků, na půdách, ve věžích kostelů, v různých větracích otvorech nebo i v komínových tělesech.

Poměrně úzká vazba puštika obecného, nebo alespoň části jeho populace, na vnitřní prostory různých staveb může mít - jistě ne pro celou populaci, ale pro zatím netušené množství jedinců - osudné následky. V následujících řádcích chci ornitologickou a ochrannářskou veřejnost seznámit s případem, který, jak se domnívám, není nikterak vzácný, ale svými rozměry je jistě mimořádný.

POPIS PROSTŘEDÍ A OBJEKTU NÁLEZU

Místem nálezu je lokalita Prášilka v katastru obce Rychnovek v okrese Náchod. Jedná se o lesem porostlý nízký plochý pahorek s nejvyšším bodem 277 m n.m. Lokalita o rozloze cca 8 ha je na severu, východě a západě obklopena rozsáhlými plochami polí, na jižní straně se její terén prudce svažuje ke břehům řeky Metuje, jejíž poměrně rozlehlou nivu tvoří převážně trvalé travní porosty. Níva dolního Pometují je mimořádně bohatá množstvím remízů, skupin stromů a alejí na březích obou říčních koryt, náhonů a zavodňovacích příkopů. Dominujícími dřevinami jsou topoly vlašské, duby letní, jasan ztepilý a lípy srdčité. V rozsáhlých polích na sever od řeky Metuje jsou jen ojediněle malé remízy s převážně měkkými listnáči nebo smrkem ztepilým. Lokalitu Prášilka tvoří kultury a porosty ve stáří 10 až 80 let. Dominujícími dřevinami jsou smrk ztepilý, borovice lesní, borovice černá, modřín opadavý, jasan zimnár a bříza bradavičnatá.

Objekt nálezu se nachází v oplocené zahradě o výměře 0,15 ha při severním okraji lokality Prášilka. Od jihu a východu obklopuje zahradu vzrostlý les, na severní a západní straně jsou mladší kultury borovice lesní a smrku ztepilého. Uprostřed zahrady byla po 2. světové válce postavena jednoduchá zděná chata o půdorysu širokého obdélníku, se sedlovou střechou krytou betonovými taškami. Zahradu s chatou a přilehlé lesní pozemky mám od poloviny roku 1994 pronajmuty od pana Václava Jindry, někdejšího občana Rychnovka, který už delší dobu žije s rodinou v Kanadě.

Další dvě chaty jsou na jižním okraji lokality Prášilka. Nejbližším trvalým sídlem, vzdáleným od místa nálezů cca 700 m, je obec Rychnověk.

POPIS NÁLEZU

Jediná místnost chaty je vybavena většími kamny s pečíci troubou a dvěma výsuvnými zásobníky na palivo. Kouřové zplodiny jsou z kamen odváděny přes tři spojovací kolena a dvě roury o délce 100 a 130 cm a o průměru 130 mm. Roura je do komína, zabudovaného do západní štitové zdi chaty, zaústěna ve výšce 202 cm nad podlahou chaty. V nadstřešní části je kouřovod prodloužen azbestocementovou rourou o délce 200 cm a vnitřní světlostí 150 mm (viz obrázek).

Dne 22.10.1995 jsem chatu navštívil spolu s manželkou Janou a synem Michalem. Odpovědí na zvuk klíče v zámku ve dveřích chaty nám bylo hlasité škrábání uvnitř chaty. Když jsme se synem do chaty vstoupili, hluk vycházející z roury od kamen ještě zesílil. S vynaložením určitého úsilí jsme ve spojích zarezavělou soustavu trub rozebrali a vynesli na trávník před chatou. Až po delší chvíli se nám přece jen podařilo ze svislé roury vyklepat živého puštíka světle rezavé barevné formy. Jeho zdravotní stav se zdál být dobrý a proto jsme jej bez okroužkování vypustili do lesa za chatou. Při podrobné prohlídce rour byl v ohybu kolena napojeného v soustavě na vývod z kamen nalezen ještě jeden, zřejmě nedávno uhynulý světle rezavý puštík a pod ním další 2 ex. puštíka šedé barevné formy, oba ve stadiu suchého rozkladu.

Jak se ukázalo později, nebyl první nález jen záležitostí výjimečné náhody. Chatu jsem, tentokrát sám, znovu navštívil až dne 23.12.1995. Na podlaze chaty, stole a ostatním nábytku bylo značné množství rozměrných stříkanců. V místnosti byly 2 ex. puštíka obecného šedé formy, oba už bohužel uhynulé. Jeden ležel na podlaze uprostřed místnosti, druhý v rohu čalouněné pohovky. Ptáci, ještě než uhynuli, shodili s nábytku na podlahu několik váziček a svícen. Puštíci se dostali do místnosti komínem a rourou od kamen, jejíž spodní koleno, napojené na vývod z kamen, bylo na dvou místech vnějšího oblouku, zřejmě v důsledku rozkladu těl dřívě nalezených puštíků, velkými otvory prorezavělé. Na okrajích těchto otvorů se zachytilo několik obrysových per puštíků.

Dne 25.12.1995 jsem se na chatu vypravil znovu, abych prohlédl a pročistil celé komínové těleso, ale především zamezil dalšímu pronikání puštíků do komína. Pomocí dlouhého jasanového výmladku jsem do komína spustil závaží 2 kg zavěšené na pevné šňůře, se záměrem celý kouřovod pročistit. Závaží však ve výšce cca 1,5 m nad podlahou naráželo na měkkou, avšak pevnou překážku. Tuto ucpávku, vysokou cca 70 cm, se mi po nemalém úsilí podařilo narušit s použitím pružného jasanového prutu otvorem pro rouru od kamen a komínovými dvířky uvnitř chaty. Na podlahu chaty se nakonec vysypaly cca 2 kbelíky směsi sazí, úlomků cihel, kostí a peří. Při zběžné prohlídce obsahu komína jsem našel 17 více méně zachovalých lebek puštíka, a 1 ex. puštíka v částečném rozkladu, který do komína spadl přibližně ve stejné době, jako ptáci nalezeni před dvěma dny. Náhodně jsem v materiálu našel jeden kroužek typu „C“ N. museum Praha. Vstup do komína jsem zakryl košíkem z pletiva, jehož okraj je zpevněn drátem o síle 5 mm.

Dne 01.01.1996 jsem za asistence syna provedl důkladnou prohlídku materiálu z komína. Nalezena byla další lebka puštíka obecného a 4 kroužky typu „C“ N. museum Praha. Mimo to byla v materiálu nalezena lebka neurčeného drozda (*Turdus sp.*), kostra

s lebkou pravděpodobně hrdličky divoké (*Streptopelia turtur*), lebka neurčeného drobného savce a zachovalá mozkovna většího savce, snad veverka nebo lasice. Předpokládám, že se tyto obratlovci dostali do komína jako potrava puštíků. Na půdě chaty bylo nalezeno několik vývržků a trus puštíka obecného. Ptáci mohou do půdního prostoru zaletovat rozbitými okénky v západní štitové zdi chaty.

Různé dutiny, včetně dutin svislých, jsou pro puštíka obecného přirozeným prostředím. Mnohé páry hnízdí ve svislých dutinách starých vyhnílych stromů, někdy velmi hluboko pod vletovým otvorem. Nepřekonatelnou překážkou úniku puštíků z komína, jak tomu bylo i v našem případě, jsou hladké stěny rour, které se používají k prodloužení kouřovodu v nadstřešní části komína. Stejnou překážkou jsou různé typy komínových vložek. Ani z celozděných komínů se však po spárách mezi cihlami nepodaří uniknout těm puštíkům, kteří prolezou do roury od kamen. V popisovaném případě propadli puštíci kouřovodem do hloubky okolo 7 metrů. Ve snaze uniknout stejnou cestou ven prolezlo 6 ptáků otvorem v tělese komína do roury od kamen, překonali dvě spojovací kolena, 230 cm roury a uvízli, resp. prolezli do místnosti ve třetím kolenu napojeném na vývod z kamen. V poměrně velkém vnitřním prostoru kamen nebyly žádné další zbytky puštíků nalezeny, mohly ovšem zcela beze zbytku shořet. Celkem 19 ex. puštíka obecného uhynulo v komíně. Jak popisované nálezy naznačují, může v některých případech dojít i ke kumulaci ptáků v komíně a k jejich vzájemnému ušlapání. Ptáci uhynulí v komíně uvízli na úlomcích cihel, vzpříčených v kouřovodu asi 1 m nad podlahou. Jen během roku 1995 spadlo do komína chaty nejméně 5 ex. puštíka obecného.

Data nalezených kroužkovanců

C 110 052 Diviš
02.05.1989 Šestajovice (NA), (plast. budka - 3 pull.)
25.12.1995 Rychnověk (NA) 2,8 km W
nalezen ve stadiu suchého rozkladu v komíně chaty
datum úhynu?

C 77 441, 77 444 (sourozenci) Diviš
21.04.1984 Veselice (NA), (plast. budka - 5 pull.)
01.01.1996 Rychnověk (NA) 4,2 km W
nalezeni ve stadiu suchého rozkladu v komíně chaty
datum úhynu?

C 94 164 Diviš
26.04.1987 Veselice (NA), (plast. budka - 5 pull.)
01.01.1996 Rychnověk (NA) 3,4 km W
nalezen ve stadiu suchého rozkladu v komíně chaty
datum úhynu?

C 113 950 Dusík
09.05.1992 Libčany (HK), (budka - 4 pull.)

01.01.1996 Rychnověk (NA) 26,4 km NE
nalezen ve stadiu suchého rozkladu v komíně chaty
datum úhynu?

DISKUSE

V české ani slovenské ornitologické literatuře jsem nenašel zprávu o významnějším úhynu puštíka obecného nebo i jiných druhů sov v komínech. Jednotlivé nálezy patrně z větší části ucházejí pozornosti ornitologů, případně jimi nejsou evidovány, tím méně publikovány. Po pravdě ani já sám, ač jsem se v minulosti s podobnými nálezy v ústním podání setkal, jsem takové údaje do svých poznámek neukládal.

Dokonce ani ŠTANCL (1978) ve své rozsáhlé práci o východočeských sovách, i když o puštíkovi obdržel zprávy od 46 východočeských ornitologů, neshromáždil významnější informace o nálezech druhu v komínech. Jedinou výjimkou je zpráva KLÚZE (in ŠTANCL, 1978), který sdělil, že v roce 1974 spadl 1 ex. do plynové karmy v Lázních Bělohradě. O nálezu puštíka v komíně chaty na Vysočině mě informoval vedoucí Kroužkovací stanice Národního muzea dr. FORMÁNEK (in verb.).

Z ostatních druhů sov je při svých ekologických nárocích pádem do komína či jiných nástrah ohrožena nejvíce sova pálená (*Tyto alba*). ŠTANCL (1978) sděluje, že v roce 1976 našel Pojkar 2 uhynulé ex. v Červeném altánku v Hrubé Skále, kam spadly komínem. DOBROVOLNÝ (in litt.) našel v roce 1982 7 uhynulých ex. v plechové rouře stojící ve skladu sena.

Případy úhynu sov, případně i jiných ptáků, v komínech nebo i jiných nástrahách architektury by bylo vhodné a užitečné shromáždit a zpracovat. Na základě takto nově získaných znalostí by snad bylo možno usilovat o účinnou eliminaci těchto ztrát.

ZÁVĚR

V období od 22.10.1995 do 01.01.1996 bylo v komíně, v části topné soustavy a uvnitř osamělé chaty na lokalitě Prášilka v katastru obce Rychnověk v okrese Náchod nalezeno celkem 24 uhynulých ex. puštíka obecného (*Strix aluco*). Dne 22.10.1995 byl 1 ex. puštíka nalezen živý a byl vypuštěn do lesa za chatou. V komíně chaty bylo nalezeno 19 uhynulých ex., 6 ex. prolezlo do roury od kamen a pouze jediný z nich byl náhodně nalezen ještě živý. Pro ptáky spadlé do komína se stala pastí hladká azbestocementová roura, kterou je kouřovod v nadstřešní části komína prodloužen. Rovněž ptáci, kteří prolezli z komína do roury od kamen, neměli šanci na návrat. Puštíci napadali do komína za neurčitě dlouhé období, nejméně 5 ex. však do komína spadlo jen během roku 1995. Celkem 5 ex. neslo kroužky typu „C“ N. muscum Praha. Všichni byli označeni jako pulli v budkách ve vzdálenosti 2,8 až 26,4 km od místa nálezu. Několik menších obratlovců (2 ptáci, 2 savci) se do komína dostalo pravděpodobně jako potrava puštíků. Dne 25.12.1995 byl komín zakryt košíkem z pletiva.

Konstrukce popisovaného komína není ničím neobvyklá. Typově shodná nebo podobná řešení jsou zcela běžná a častá. Zvláště u osamělých stavení, v chatových osadách, ale i ve venkovské zástavbě a na okraji větších sídel mohou být komíny pro puštíka nebezpečnou pastí, pro sovu pálenou pak i na ostatních místech. Zcela bez rizika nejsou ani takové typy komínů, které nejsou vyvložkovány ani v nadstřešní části prodlouženy

rourou. Ptáci totiž mohou proniknout z kouřovodu do roury od kamen (v popisovaném případě 24%), kde mají jen velmi nepatrnou naději na záchranu.

Zabezpečit vývody z komínů proti vniknutí sov, případně i jiných ptáků, není technicky ani finančně příliš náročné. Stačí komínové otvory zakrýt pletivem nebo stříškou tak, aby ptáci nemohli do kouřovodu proniknout. Ideální by samozřejmě bylo, kdyby se taková opatření stala povinnou součástí stavebně technických norem.

SUMMARY

View of a cottage gable. Arrows indicate places where dead tawny owls were found, especially holes in the tube bend through which birds got into the room.

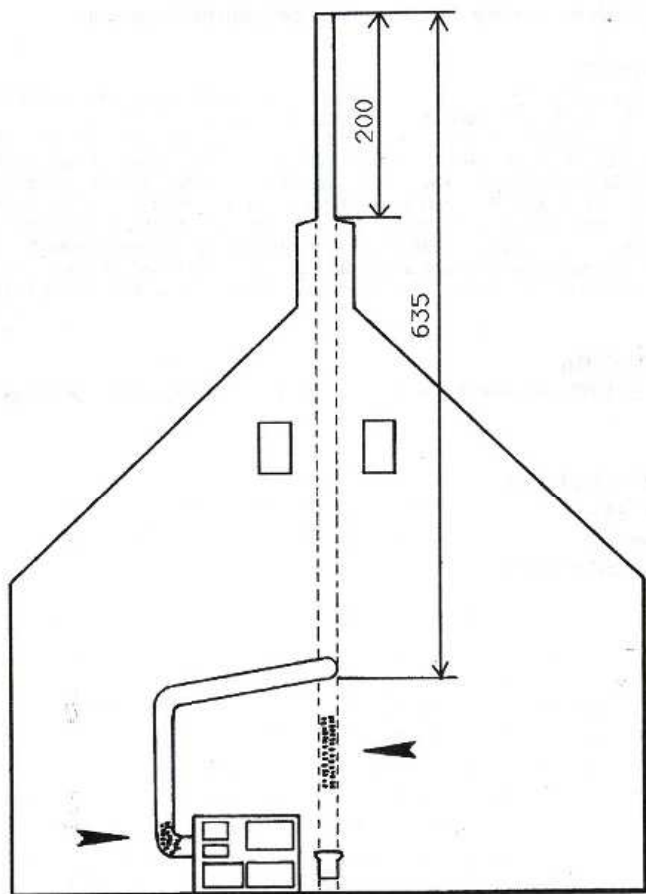
On October 22nd 1995, December 23rd 1995, December 25th 1995 and January 1st 1996 25 bodies of tawny owl were found in the chimney, a part of heating system, and inside a simple brick cottage. The cottage is situated on the edge of a small tree stand surrounded by fields near Rychnověk, a village in the Náchod district. In the chimney skeletons of 18 birds and one bird in decay were found. Other six specimens penetrated from the chimney into the oven tube. The birds were unable to escape because the chimney is extended with a smooth asbestos tube above the roof. The described technical design of the chimney is common. The chimney was therefore covered with a wire basket to prevent bird entraping.

LITERATURA

ŠTANCL, L., 1978: Sovy východních Čech - I. Práce a studie - přír., Pardubice, 10: 119 - 153.

ADRESA AUTORA:

Tomáš Diviš
Tyršova 698
552 03 Česká Skalice

Obrázek:

Pohled na štítovou stěnu chaty z vnitřní strany. Šipkami jsou označena místa nálezu uhynulých puštíků, resp. otvoru v kolenu roury, kterým ptáci pronikli do místnosti.